บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

สภาพการณ์ปัจจุบันและแนวโน้มในอนาคต นวัตกรรมและเทคโนโลยีได้เข้ามามีบทบาทต่อการดำเนินงานในทุกสาขาอาชีพ ทั้งในด้านการศึกษา,ธุรกิจ,อุตสาหกรรมและด้านสาธารณสุข ที่เกี่ยวกับสุขบัญญัติแห่งชาติเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะเทคโนโลยีคอมพิวเตอร์และเทคโนโลยีการสื่อสารคมนาคม การนำนวัตกรรมและเทคโนโลยีด้านการสื่อสารเข้ามามีส่วนช่วยในการเรียนรู้ โดยเป็นตัวกลางหรือช่องทางการสื่อสาร ในการรับข้อมูลข่าวสารได้รวดเร็ว ประหยัดเวลา เกิดประสิทธิภาพในการดำเนินงานหลายด้าน

การสื่อสาร นับเป็นสิ่งที่มีความสำคัญและมีอิทธิพลต่อผู้รับสารในสังคม ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของทัศนคติ ความเชื่อ ค่านิยมและพฤติกรรมของผู้รับสารได้ นอกจากนี้การสื่อสารยังมีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตของมนุษย์ด้วยเพราะการสื่อสารถือเป็นปัจจัยสำคัญนอกเหนือจาก ปัจจัย 4 ที่คนเราต้องการ ทั้งนี้การสื่อสารเป็นเครื่องมือสำคัญสำหรับการดำเนินการให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ ปรมะ สตะเวทิน(2526) และสำหรับในด้านสาธารณสุข ประภาเพ็ญ สุวรรณ (2520)ได้กล่าวไว้ว่า ในการพัฒนาสุขภาพนั้น การสื่อสารก็เข้ามามีบทบาทอย่างมากในการให้สุขศึกษาแก่ประชาชน (Health Education) เพื่อให้ประชาชนมีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมอนามัยที่ดี

ในบรรดาองค์ประกอบทั้งสี่ของกระบวนการสื่อสาร ซึ่งประกอบด้วย ผู้ส่งสาร (Source) สาร (Message) ช่องทางการสื่อสาร (Channel) และผู้รับสาร (Receiver) นั้น ช่องทางการสื่อสารนับเป็นองค์ประกอบที่มีความสำคัญยิ่ง ที่หน่วยงานผู้ทำการพัฒนา จะพิจารณาเลือกใช้เพื่อให้เกิดผลสำเร็จในการเปลี่ยนแปลงความรู้ ทัศนคติ และการปฏิบัติแก่ผู้รับสารโดยปกติแล้ว ปาริชาติ ยุทธะพาทีกูล (2537) ได้แบ่งช่องทางการสื่อสารออกเป็น 2 ประเภทคือ

1. สื่อมวลชน (Mass Media Channel) เป็นวิธีการที่สารผ่านจากแหล่งข่าว ซึ่งอาจเป็นบุคคลคนเดียว กลุ่มเดียวหรือสถาบัน ไปยังผู้รับสาร ซึ่งเป็นกลุ่มคนจำนวนมาก ได้แก่ วิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ ภาพยนตร์ สิ่งพิมพ์ต่างๆ รวมไปถึงสื่อมวลชนที่มีอยู่ในท้องถิ่นนั้นๆ ด้วย เช่น ลิเก ลำตัด หนังตะลุง เพลงฉ่อ เป็นต้น

2. สื่อระหว่างบุคคล (Interpersonal Channel) เป็นช่องทางที่เกี่ยวข้องกับการติดต่อแลกเปลี่ยนความคิดของผู้ส่งสารแบบเห็นหน้ากันระหว่างบุคคล 2 คน หรือมากกว่านั้น เช่น การเยี่ยมบ้าน การประชุมกลุ่ม เป็นต้น

การเลือกและใช้สื่อ มักมีวิธีการที่แตกต่างกันไปขึ้นอยู่กับประเภทของผู้รับ ลักษณะของข่าวสาร และขั้นตอนในกระบวนการยอมรับของผู้รับสาร ในการส่งข่าวสารให้ความรู้นั้นต้องอาศัยสื่อ เป็นเครื่องมือช่วยนำเนื้อหาข่าวสารไปยังผู้รับสารให้เกิดความเข้าใจถูกต้องชัดเจน แต่การจะใช้สื่ออะไร อย่างไรให้บังเกิดผลตามความต้องการนั้น ไม่ใช่เรื่องง่าย ต้องทำความเข้าใจกับสื่อเหล่านั้นให้ดีเสียก่อน และจำเป็นต้องเรียนรู้ถึงธรรมชาติ และหน้าที่ของสื่อแต่ละชนิดเพื่อการวางแผนการใช้สื่อให้เหมาะสม

แชรมม์ (Schramm ,1964) ชี้ให้เห็นว่า มีภารกิจบางอย่างที่ช่องสารชนิดหนึ่งทำได้ดีกว่าช่องสารอีกชนิดหนึ่ง ด้วยเหตุนี้ถ้ามีการใช้ช่องสารทุกประเภทพร้อมกันก็จะให้ประโยชน์มากที่สุด

นักวิจัยแบ่งช่องสารออกเป็นประเภทใหญ่ๆ ได้สองประเภท คือ ช่องสารที่เป็นสื่อมวลชนหรือช่องสารที่เป็นสื่อระหว่างบุคคล และช่องสารทีมาจากแหล่งภายนอก หรือช่องสารที่มาจากแหล่งภายในของระบบสังคม

ผลการวิจัยที่ผ่านมาชี้ให้เห็นว่า ช่องสารเหล่านี้

1. มีบทบาทไม่เหมือนกันในการให้ความรู้ หรือในการจูงใจบุคคลให้เปลี่ยนแปลงทัศนคติที่เกี่ยวกับนวกรรม

2. มีบทบาทไม่เหมือนกันสำหรับผู้ยอมรับนวกรรมเร็วกว่า และผู้ยอมรับนวกรรมช้ากว่า

3. บทบาทของสื่อมวลชนและสื่อระหว่างบุคคล ในการเผยแพร่นวกรรมในประเทศด้อยพัฒนา แตกต่างจากบทบาทของสื่อมวลชนและสื่อระหว่างบุคคลในการเผยแพร่นวกรรมในประเทศที่พัฒนาแล้ว

4. บทบาทของสื่อจากภายนอก และจากภายในสังคมในการเผยแพร่นวกรรมในประเทศด้อยพัฒนา แตกต่างจากบทบาทของสื่อจากภายนอกและจากภายในสังคมในการเผยแพร่นวกรรมในประเทศที่พัฒนาแล้ว

ช่องสารที่มาจากแหล่งภายนอก และช่องสารที่มาจากแหล่งภายในของระบบสังคม อาจเป็นช่องสารที่เป็นสื่อมวลชนหรือช่องสารที่เป็นสื่อระหว่างบุคคลก็ได้ เพราะฉะนั้นเราจะพิจารณาลักษณะของช่องสารที่เป็นสื่อมวลชนและสื่อระหว่างบุคคลดังต่อไปนี้

1. ช่องสารที่เป็นสื่อมวลชน คือ ช่องสารที่สามารถทำให้แหล่งสารที่ประกอบด้วยบุคคลคนหนึ่ง หรือบุคคลจำนวนไม่มากสามารถส่งสารไปยังผู้รับเป้าหมายจำนวนมากๆ ได้ ช่องสารที่เป็นสื่อมวลชนก็เช่น หนังสือพิมพ์ วิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ ภาพยนตร์ เป็นต้น ช่องสารที่เป็นสื่อมวลชนมีลักษณะเป็นตัวกลางหรือตัวเชื่อมระหว่างแหล่งสารและกลุ่มชนเป้าหมาย

ช่องสารที่เป็นสื่อมวลชนสามารถปฏิบัติภารกิจต่างๆ ต่อไปนี้ได้ดีคือ

1.1 สามารถเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายจำนวนมากๆ ได้ในเวลาอันรวดเร็ว

1.2 สามารถให้ความรู้และข่าวสารได้ดี

1.3 สามารถนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทัศนคติที่ไม่ฝังรากลึก

2. ช่องสารที่เป็นสื่อระหว่างบุคคล คือ ช่องสารที่เกี่ยวข้องกับการแลกเปลี่ยนข่าวสารแบบตัวต่อตัวระหว่างบุคคลสองคน หรือมากกว่าสองคนขึ้นไปช่องสารแบบนี้ มีประสิทธิภาพมากกว่าช่องสารมวลชนในการจูงใจผู้รับสารที่มีความเฉยเมย หรือมีปฏิกิริยาต่อต้านผู้ส่งสาร

ช่องสารที่เป็นสื่อระหว่างบุคคลสามารถปฏิบัติภารกิจต่างๆ ต่อไปนี้ได้ดีคือ

2.1 สามารถทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนข่าวสารแบบสองทาง ถ้าผู้รับสารไม่เข้าใจสารก็สามารถไต่ถาม หรือขอข่าวสารเพิ่มเติมจากแหล่งสารได้ในเวลาอันรวดเร็ว ส่วนผู้ส่งสารก็สามารถปรับปรุงแก้ไขสารที่ส่งออกไปให้เข้ากับความต้องการ และความเข้าใจของผู้รับสารได้ในเวลาอันรวดเร็วเช่นเดียวกัน การที่ช่องสารที่เป็นสื่อระหว่างบุคคลมีระดับของปฏิกิริยาตอบสนองสูง ทำให้สามารถลดอุปสรรคของการสื่อสาร ที่เกิดจากการเลือกรับสาร (Selective Exposure) การเลือกแปลหรือตีความสาร (Selective Perception) และการเลือกจำสาร (Selective Retention) ได้

2.2 สามารถจูงใจบุคคลให้เปลี่ยนแปลงทัศนคติที่ฝังรากลึก

การสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ ผู้ส่งสารจะต้องเลือกช่องสารโดยคำนึงถึง วัตถุประสงค์ของการสื่อสาร และบทบาทของสื่อแต่ละประเภท เช่น เพื่อให้ความรู้หรือเพื่อจูงใจ เนื้อหาของสาระและลักษณะของผู้รับสาร

อย่างไรก็ดี การใช้ช่องสารทุกประเภทพร้อมกัน โดยคำนึงถึงบทบาทของสื่อ หรือการรวมช่องสารสื่อมวลชนและช่องสารสื่อระหว่างบุคคลเข้าด้วยกัน เป็นวิธีที่มีประสิทธิภาพที่สุดใจการเข้าถึง และจูงใจกลุ่มเป้าหมายให้ยอมรับนวกรรม

ดังนั้นสื่อแต่ละประเภทก็มีบทบาทที่แตกต่างกัน ดังเช่น ชาร์ล เอ เซียพแมน (Charles A. Siepman , 1957) ได้เสนอบทบาทของสื่ออิเล็กทรอนิกส์ เพิ่มเติมไว้ว่า

1. สื่อสารรวดเร็ว และเสนอข้อเท็จจริงเกี่ยวกับสิ่งต่างๆ ในโลก
2. เสนอบทความช่วยเหลือในหลายๆ ด้าน ลดช่องว่างในด้านต่างๆ
3. มีส่วนร่วมในการฝึกหัดและเป็นตัวอย่างของความกล้าหาญและความเป็นผู้นำ
4. เป็นเครื่องมือช่วยกระจายความสามารถของมนุษย์

สภาพปัญหาสาธารณสุขในปัจจุบัน ได้เปลี่ยนแปลงไปตามกระแสของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและสิ่งแวดล้อม ซึ่งได้เห็นจากปัญหาสาธารณสุขในแผนพัฒนาสาธารณสุข ฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2540-2544) และแนวโน้มทางปัญหาสาธารณสุขในอนาคต ส่วนใหญ่เป็นปัญหาสาธารณสุขในกลุ่มปัญหาโรคไม่ติดต่อ และมีสาเหตุมาจากพฤติกรรมเสี่ยงของประชาชนเป็นสิ่งสำคัญ ดังนั้น การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมสุขภาพของประชาชน จึงเป็นเรื่องจำเป็น และสำคัญต่อการแก้ไขปัญหาสุขภาพในสภาวะปัจจุบัน

สุขบัญญัติคือ ข้อกำหนดที่เด็กและเยาวชน ตลอดจนประชาชนทั่วไปพึงปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอจนเป็นสุขนิสัย เพื่อให้มีสุขภาพดีทั้งทางร่างกาย จิตใจ และสังคม ดังนั้น การส่งเสริมสุขบัญญัติ จึงเป็นกลวิธีหนึ่งในการสร้างเสริมและปลูกฝังพฤติกรรมสุขภาพที่พึงประสงค์ เพื่อให้เด็กเยาวชน และประชาชนปฏิบัติ เพื่อนำไปสู่การมีสุขภาพที่ดีได้ (กระทรวงสาธารณสุข,2539)

คำว่าสุขบัญญัติ ที่ถูกกำหนดขึ้นแทนคำว่า "กติกาอนามัย" นั้นได้เป็นที่รู้จักและปฏิบัติตามสุขบัญญัติ 10 ประการมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2476 และต่อเนื่องมากจนกระทั่งปี พ.ศ. 2531 กระทรวงสาธารณสุข ได้มีมติทบทวนสุขบัญญัติแห่งชาติให้ทันสมัยขึ้น โดยเน้นกลุ่มเด็กและเยาวชนเป็นเป้าหมายหลักที่จะต้องได้รับการปลูกฝัง และส่งเสริมให้มีสุขภาพดี ซึ่งมีกลุ่มเป้าหมายที่เป็นแกนนำในการสนับสนุนส่งเสริมได้แก่ สถาบันต่างๆ ในสังคม เช่น สถาบันการศึกษา สถาบันครอบครัว ฯลฯ ทั้งบ้าน และโรงเรียนต่างมีส่วนรับผิดชอบในการดูแลสุขภาพนักเรียน ที่มีความสำคัญเท่าเทียมกัน ครูเป็นผู้ให้ความรู้และมีความใกล้ชิดกับนักเรียน ผู้ปกครองได้แก่ พ่อแม่ ญาติพี่น้องช่วยสนับสนุนและเอาใจใส่ให้นักเรียนสามารถปฏิบัติตนเกี่ยวกับสุขภาพตามที่ได้เรียนรู้จากโรงเรียนให้ถูกต้องมากขึ้น ประภาเพ็ญ สุวรรณ กล่าวว่า

หอสมุดกลาง สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

" โรคที่พบในเด็กวัยเรียนในระดับประถมศึกษา เป็นโรคที่สามารถป้องกันได้ สาเหตุที่สำคัญของการเกิดโรคดังกล่าว เนื่องมาจากเด็กมีพฤติกรรมสุขภาพที่ไม่ถูกต้อง การแก้ไขและส่งเสริมสุขภาพที่ดีให้เด็กจึงเป็นหน้าที่อย่างหนึ่งของโรงเรียนในการปลูกฝังพฤติกรรมสุขภาพที่ถูกต้องเหมาะสมให้ นักเรียน" โดยการที่ประชาชน ผู้ปกครองจะต้องมีโอกาสเรียนรู้ และพัฒนาความสามารถทางเทคโนโลยีต่างๆ ที่เกี่ยวกับการป้องกันโรค การให้ภูมิคุ้มกัน การส่งเสริมสุขภาพและการรักษาโรคกว้างขวางที่สุด รัฐต้องมีนโยบายรณรงค์ ปลุกระดมให้ประชาชนตื่นตัวในเรื่องสุขบัญญัติ แห่งชาติทั่วประเทศไทย โดยการใช้สื่อต่างๆ ที่มีอยู่ ซึ่งจากข้อมูลดังกล่าวข้างต้นชี้ให้เห็นว่า ความสำคัญของการให้การศึกษาแก่เยาวชนและประชาชนในเรื่องสุขบัญญัติแห่งชาติและการป้องกันโรคเป็นสิ่งสำคัญ และการให้การศึกษาแก่เยาวชนและประชาชนได้นั้น จำเป็นต้องอาศัยสื่อต่างๆ เพื่อให้เยาวชนและประชาชนได้รับรู้ได้ง่ายขึ้น สื่อต่างๆ เหล่านั้นมีหลายชนิดใช้ได้หลายวิธีการ หลายแบบ และทำได้ในหลายสถานที่

การปฏิบัติตามสุขบัญญัติแห่งชาติ เป็นบรรทัดฐานสำหรับการสร้างเสริมและปลูกฝังพฤติกรรมสุขภาพที่ถูกต้องให้เกิดขึ้นกับประชาชนตามนโยบายการสุขศึกษาแห่งชาติ เพื่อให้เยาวชนและประชาชนทั่วไปยึดเป็นแนวปฏิบัติขั้นพื้นฐาน เพื่อการมีสุขภาพอนามัยที่ดี

การสื่อสารเข้ามามีบทบาทต่อการพัฒนาประเทศในลักษณะของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมได้ 3 ลักษณะด้วยกัน ลักษณะที่หนึ่ง ประชาชนต้องได้รับข่าวสารเกี่ยวกับการพัฒนาประเทศ นั่นก็คือความสนใจของประชาชนต้องถูกนำไปสู่ทัศนะของความจำเป็นที่ต้องการมีการเปลี่ยนแปลงขึ้นได้ ตลอดจนวิธีการที่จะทำให้บรรลุถึงการเปลี่ยนแปลง และถ้าเป็นไปได้ควรจะได้มีการยกระดับการคาดหวังของประชาชนและของประเทศให้สูงขึ้น ลักษณะที่สอง ประชาชนควรมีโอกาสที่เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจ อาทิเช่น การอภิปรายถึงประเด็นปัญหาต่างๆ ควรเป็นไปอย่างกว้างขวางในส่วนที่เกี่ยวกับการตัดสินใจเพื่อการเปลี่ยนแปลง ผู้นำต้องได้รับโอกาสที่จะทำ และเสียงเรียกร้องของบุคคลทั่วไปต้องได้รับการรับฟัง ประเด็นของการเปลี่ยนแปลงต้องชัดเจนและแจ่มชัด ต้องมีการอภิปรายถึงทางเลือกอื่นๆ ด้วย ข่าวสารจะต้องถูกส่งผ่านทั้งจากเบื้องล่างสู่เบื้องบน และในขณะเดียวกันจากเบื้องบนลงสู่เบื้องล่าง ลักษณะที่สาม ทักษะที่จำเป็นต้องได้รับการอบรมสั่งสอน ผู้ใหญ่ต้องถูกสั่งสอนให้รู้จักการอ่าน เด็กต้องได้รับการศึกษา ชาวนาต้องได้รับการเรียนรู้ถึงวิธีการทำนาสมัยใหม่ ครู หมอ วิศวกร ต้องได้รับการฝึก อบรม คนงานต้องมีความชำนาญด้านเทคนิคทักษะของตน ประชาชนโดยทั่วไปต้องเรียนรู้ในการรักษาสุขภาพอนามัยให้แข็งแรง ปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ

การเผยแพร่นวกรรม เป็นการสื่อสารประเภทหนึ่ง ที่มีความคิดใหม่ สิ่งใหม่ หรือวิธีปฏิบัติใหม่ที่ถูกเผยแพร่หรือถูกถ่ายทอด จากแหล่งกำเนิดไปยังสมาชิกภายในระบบสังคม และการเผยแพร่นวกรรมไปยังบุคคลที่รวมตัวอยู่ในสังคมนั้น ช่องทางการสื่อสารถือได้ว่ามีบทบาทที่สำคัญมากในการที่ผู้รับสารจะตัดสินใจยอมรับหรือปฏิเสธนวกรรมนั้นๆ ในกรณีที่ผู้ส่งสารมีวัตถุประสงค์เพื่อส่งข่าวสารไปยังผู้รับสารจำนวนมากในเวลาเดียวกัน สื่อมวลชนจะเป็นช่องทางการสิ่งสารที่รวดเร็ว และมีประสิทธิภาพ แต่ถ้าวัตถุประสงค์ในการสื่อสารเพื่อก่อให้เกิดการโน้มน้าวใจ ชักจูงใจ เพื่อให้มีทัศนคติที่ดีต่อนวกรรมหรือข่าวสารนั้นๆ ช่องทางการสื่อสารระหว่างบุคคลจะมีประสิทธิภาพมากที่สุด (Rogers,1971:24)

การยอมรับนวัตกรรม จึงเป็นสิ่งที่สำคัญ โรเจอร์และชูเมคเกอร์ (Rogers and Shoemaker, 1983 :172) ได้ให้คำนิยามไว้ว่า การยอมรับนวัตกรรม หมายถึง การตัดสินใจที่จะนำนวัตกรรมนั้นไปใช้อย่างเต็มที่ เพราะนวัตกรรมนั้นเป็นวิถีทางที่ดีกว่า และมีประโยชน์กว่า การยอมรับนวัตกรรมของบุคคลเกิดขึ้นเป็นกระบวนการ เริ่มตั้งแต่ได้สัมผัสนวัตกรรม ถูกชักจูงให้ยอมรับ หรือปฏิเสธ ปฏิบัติตามการตัดสินใจ และยืนยันการปฏิบัตินั้น กระบวนการที่อาจกินเวลาช้าหรือเร็วขึ้นอยู่กับตัวบุคคล และลักษณะนวัตกรรม

การยอมรับนวัตกรรม เป็นกระบวนการทางจิตใจอย่างหนึ่งที่บุคคลอาจตอบสนองต่อนวัตกรรม โดยเริ่มจากการรับรู้ ความสนใจ ซึ่งเป็นระดับทางจิตใจอย่างหนึ่ง โดยบุคคลจะพัฒนาทัศนคติที่จะชอบหรือไม่ชอบเป็นคำตอบว่าจะยอมรับหรือปฏิเสธนวัตกรรม จนท้ายสุดก็อาจจะพัฒนาไปจนถึงการตัดสินใจที่จะยอมรับ หรือปฏิเสธนวัตกรรมนั้นในขั้นปฏิบัติหรือในระดับพฤติกรรม (Rogers, 1983)

ความหมายของนวัตกรรมคือ ความคิด วิธีการ การกระทำหรือสิ่งใหม่ๆ ที่นำมาทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในสังคม หรือนำมาเพื่อปรับปรุงการทำงานให้มีประสิทธิภาพดีกว่าเดิม แม้ว่าความคิด วิธีการ การกระทำหรือสิ่งใหม่ๆ นั้นจะเคยใช้ในสังคมอื่นได้ผลดีมาแล้วก็ตาม แต่ถ้านำมาใช้ให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในสังคมอีกแห่งหนึ่งก็จัดว่าเป็นนวัตกรรม ดังนั้นความเป็นนวัตกรรมจะถูกจำกัดเวลาและสถานที่ และมีจุดเริ่มต้นที่ความพยายามในการแก้ปัญหาหรือความพยายามที่เสาะแสวงหาความรู้ความจริงที่ยังไม่ปรากฏชัดแจ้งมาก่อน แต่โดยที่นวัตกรรมนี้เกิดขึ้นในสังคมก็เพราะความพยายามของมนุษย์ที่จะแก้ปัญหาในการปฏิบัติงานหรือการดำรงชีวิตที่ดีขึ้น(Rogers,1962) ดังนั้นการยอมรับนวัตกรรมจึงหมายถึงการที่บุคคลได้นำเอาความรู้ความคิด วิธีการหรือสิ่งใหม่ๆ มาใช้ปรับปรุงการประกอบอาชีพหรือการดำรงชีวิตให้ดียิ่งขึ้น

การยอมรับนวัตกรรมของบุคคลนั้น เป็นกระบวนการทางจิตใจอย่างหนึ่ง โรเจอร์ (Roger, 1983) ได้เสนอกระบวนการในการตัดสินใจเกี่ยวกับการยอมรับนวัตกรรม โดยแบ่งขั้นต่างๆ ในการยอมรับเป็น 5 ขั้นตอน ดังนี้คือ ขั้นความรู้ ขั้นการจูงใจ ขั้นการตัดสินใจ ขั้นการนำไปใช้และขั้นการยืนยัน

นอกจากแนวคิดการยอมรับของ Rogers และ Shoemaker (1971) และ Rogers (1983) แล้วนั้นยังมีนักคิดนักการศึกษาอื่นๆ อีกที่ได้ศึกษาด้านการยอมรับ ดังเช่น

1. Hopkins (1971: 7 อ้างถึงใน Drury, 1995) ได้กล่าวว่า โดยทั่วไปของการยอมรับนั้นเป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงหรือนวัตกรรมนั้นมี 3 ขั้นตอน คือ

1. การแนะนำนวัตกรรม (initation) เป็นการวางแผนด้านนวัตกรรม
2. การปฏิบัติ (implementation) เป็นการใช้นวัตกรรมนั้นๆ
3. การทำให้นวัตกรรมนั้นเป็นส่วนหนึ่งขององค์กร (institutionalization) เป็นการทำให้สิ่งปฏิบัติใหม่ๆ นั้นเป็นสิ่งปฏิบัติขององค์กร

2. แบบจำลอง The Concern-Based Adoption Model (CBAM) เป็นการพัฒนาจากการศึกษาวิจัยด้านการเปลี่ยนแปลงในโรงเรียนเป็นเวลาหลายปี ของ ศูนย์วิจัยและพัฒนาสำหรับครูทางการศึกษาที่มหาวิทยาลัยเท็กซัส The Concern-Based Adoption Model (Hall, Wallance & Dossett, 1973 อ้างถึงใน Hord, 1987: 92-118) ประกอบด้วย Stage of Concern (SoC) และ Level of Use (LoU) ซึ่งระดับขั้นความเกี่ยวข้องในการยอมรับประกอบด้วย ขั้น Awareness ขั้น Information ขั้น Personal ขั้น Management ขั้น Consequence ขั้น Collaborative และขั้น Refocusing

สุขบัญญัติแห่งชาติ มิใช่เรื่องใหม่ หากเป็นการนำสิ่งที่มีอยู่เดิมมาปรับปรุงใหม่ให้เหมาะสมกับสภาพที่เปลี่ยนไปตามกระแสโลก การเผยแพร่ความรู้สุขบัญญัติแห่งชาติจะประสบความสำเร็จหรือไม่ ขึ้นอยู่กับการยอมรับของบุคคลนั้นก่อน และจากการที่สถาบันการศึกษาได้มีการดำเนินงานด้านสุขบัญญัติแห่งชาติภายในโรงเรียน การยอมรับของครูอาจารย์นับว่ามีความสำคัญ ไพฑูรย์ สินลารัตน์(2524) ได้กล่าวว่าในการพัฒนาคณาจารย์ด้านการสอนจะดำเนินไปด้วยดี มีประสิทธิภาพอย่างแท้จริง ก็ต่อเมื่ออาจารย์เห็นคุณค่า เห็นความจำเป็นและปรารถนาที่จะเปลี่ยนแปลงหรือพัฒนาด้วยตนเอง และการนำนวัตกรรมทางเทคโนโลยีใดๆ มาใช้เพื่อการพัฒนาการเรียนการสอน จะเกิดขึ้นก็ต่อเมื่อครูผู้สอนมีการยอมรับ และมีส่วนร่วมในการใช้นวัตกรรมนั้นๆ อย่างจริงจัง

แนวความคิดที่กล่าวมานี้ เป็นแนวความคิดที่เกี่ยวข้องกับการยอมรับนวัตกรรมทั้งสิ้น แต่ละแนวคิดก็มีความแตกต่างกัน ซึ่งขึ้นอยู่กับการนำไปใช้ของนักวิชาการ นักการศึกษาจะเลือกแนวคิดใดไปใช้เป็นกรอบแนวคิด สำหรับการวิจัยในครั้งนี้ผู้วิจัยได้เลือกกรอบแนวคิดจากทฤษฎีการยอมรับของ Rogers (1983) เป็นหลักเนื่องจากสามารถใช้เป็นแนวในการสังเกตอย่างมีส่วนร่วมในระยะเวลาที่ผู้วิจัยเข้าไปศึกษาในสนามได้ และความเหมาะสมของแนวคิด The Concern-Based Adoption Model (CBAM) นั้น เนื่องจากมีการจัดลำดับการใช้ Levels of Use เป็นส่วนประกอบด้วย แต่การศึกษาวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยมุ่งศึกษาบทบาทของสื่อกับระดับการยอมรับโครงการสุขบัญญัติแห่งชาติ ซึ่งจะมีความเกี่ยวข้องกับเงื่อนไข หรือปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการยอมรับ และการใช้นวัตกรรม รวมทั้งระดับการใช้นวัตกรรม

ในการดำเนินงานพัฒนาการด้านสาธารณสุข และสุขบัญญัติแห่งชาตินั้น ช่องทางการสื่อสารที่ใช้ได้แก่

1. สื่อบุคคล ซึ่งมีความสำคัญอย่างยิ่งและเป็นแกนหลักที่จะนำนวกรรมสาธารณสุข ซึ่งในที่นี้คือ สุขบัญญัติแห่งชาติไปสู่กลุ่มเป้าหมายคือผู้บริหารและครูโรงเรียน สื่อบุคคลมีบทบาทที่จะทำให้กลุ่มเป้าหมาย ยอมรับความคิดและแนวทางปฏิบัติ หรือเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมในด้านสาธารณสุข คือ การยอมรับรับโครงการสุขบัญญัติแห่งชาติไปดำเนินการในโรงเรียน แต่มีจุดอ่อนที่สื่อบุคคลสื่อสารได้กับกลุ่มคนจำนวนน้อย และเสียค่าใช้จ่ายมากในการถ่ายทอดสารและไม่สามารถครอบคลุมทั้งชุมชนในเวลาเดียวกันได้ (อรสา ปานขาว,2530)

บทบาทของสื่อบุคคลในการจูงใจกลุ่มเป้าหมาย มีดังนี้

1. กระตุ้นให้สมาชิกตระหนักถึงความจำเป็นที่จะต้องเปลี่ยนแปลง

2. สร้างความสัมพันธ์อันดี ความเป็นกันเอง ความเข้าใจและสร้างภาพพจน์ให้สมาชิกในชุมชนเชื่อมั่นไว้วางใจ ก่อนจะจูงใจให้ยอมรับการเปลี่ยนแปลง

3. สื่อบุคคลเป็นผู้เข้าใจปัญหาสาธารณสุขของชุมชนอย่างถ่องแท้ สามารถดำเนินการหาทางแก้ไขตามมาตรการที่วางไว้

4. สื่อบุคคล จะเป็นผู้คอยติดตาม ช่วยเหลือ สอดส่อง ประสานงานให้สมาชิกดำเนินการเพื่อให้บรรลุเป้าหมายของโครงการที่กำหนดไว้

5. สื่อบุคคลจะคอยติดตาม ประสานงาน และจูงใจให้เกิดการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

2. สื่อมวลชน ในแง่ของการสื่อสารเพื่อเผยแพร่นวกรรมด้านสาธารณสุข ใช้สื่อมวลชนที่มีอยู่แล้วในสังคม ซึ่งมีเครือข่ายทั่วประเทศ มีบทบาทคือ

2.1 สามารถสื่อสารไปถึงประชาชนจำนวนมากได้โดยรวดเร็วซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อการแก้ไขปัญหาเฉพาะกิจ การสร้างแนวความคิดหรือค่านิยมทางสุขภาพ และการพัฒนาสุขภาพอนามัยของประชาชน เพื่อให้ทันกับความต้องการ ทั้งในภาวะฉุกเฉินและภาวะปกติ สามารถทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทัศนคติที่ไม่ฝังแน่นได้

2.2 สามารถสื่อสารไปถึงประชาชนจำนวนมาก ซึ่งมีความต้องการต่างกันได้ในระยะเวลาเดียวกัน เพื่อให้ความรู้และข้อมูลข่าวสารที่บุคคลอาจเลือกใช้ประโยชน์ตามความต้องการ หรือเลือกใช้ได้ทันทีที่ต้องการ

2.3 สื่อมวลชนสามารถช่วยให้ประชาชนมีโอกาสได้รับความรู้ โดยทั่วถึงกัน ทั้งทางวิชาการและข้อมูลข่าวสารสาธารณสุข ที่มีในระดับท้องถิ่น · ระดับประเทศและระหว่างประเทศ โดยการส่งผ่านสื่อมวลชนหลายทาง

2.4 สื่อมวลชนจะเป็นที่ให้หลักฐานถาวรของสาร อันจะเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาค้นคว้า การทบทวนเพื่อความจำ ความเข้าใจ การตรวจสอบความถูกต้องหรือพิจารณาใหม่ การวิเคราะห์เปรียบเทียบ ตลอดจนการนำสารเดิมมาใช้ในการสื่อสารกับกลุ่มต่อๆ ไป หรือใช้ซ้ำเพื่อสร้างความคุ้นเคยและเกิดการยอมรับขึ้นในผู้รับสาร

สำหรับโครงการสุขบัญญัติแห่งชาตินั้นได้ใช้สื่อมวลชนโดยมีทั้งทางวิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ ทั้งในเชิงให้ความรู้เกี่ยวกับสุขบัญญัติแห่งชาติ เพื่อเป็นการกระตุ้นให้ผู้บริหารและครูตระหนักถึงความสำคัญและขั้นตอนการนำโครงการสุขบัญญัติแห่งชาติไปดำเนินการในโรงเรียน อุทัย สุดสุข (2525) สรุปได้ว่า กลวิธีและมาตรการดำเนินงานสาธารณสุขมูลฐานในส่วนของการให้สุขศึกษานั้น ควรใช้ประโยชน์จากสื่อมวลชนเผยแพร่สุขศึกษา ใช้อาสาสมัครและการจัดระบบการสนับสนุนการดำเนินงานของอาสาสมัคร โดยให้เจ้าหน้าที่ของรัฐสนับสนุนทางด้านการให้ข้อมูลข่าวสารทางวิชาการ

ปัจจุบันกระทรวงสาธารณสุขได้กำหนดนโยบายสาธารณสุขขึ้น โดยได้รณรงค์เผยแพร่ความรู้เพื่อให้เยาวชนและประชาชนมีพฤติกรรมสุขภาพที่เหมาะสม โดยกำหนดนโยบายการสุขศึกษาแห่งชาติ และสุขบัญญัติแห่งชาติตามมติคณะกรรมการรัฐมนตรีฝ่ายสังคม เพื่อเป็นเกณฑ์ปฏิบัติตนขั้นพื้นฐานโดยเชื่อมั่นว่าหากเด็กและเยาวชน รวมทั้งประชาชนทั่วไปทุกกลุ่มอายุยึดถือปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอ จนเป็นสุขนิสัยจะนำไปสู่การมีสุขภาพดีทั้งร่างกายและจิตใจ และสามารถดำรงชีวิตในสังคมอย่างมีความสุข โดยผ่านทางสื่อต่างๆ เพื่อเป็นการกระตุ้นให้เด็กและ

เยาวชน รวมทั้งประชาชนได้เล็งเห็นความสำคัญในการดูแลรักษาสุขภาพ ซึ่งแนวทางและกลวิธีในการเผยแพร่สุขบัญญัติแห่งชาติ ได้มีการดำเนินการตามนโยบายในโรงเรียนระดับประถมศึกษาเป็นระยะเวลา 5 ปีแล้ว และในขณะนี้ได้ดำเนินการเป็นโครงการนำร่องในโรงเรียนระดับมัธยมศึกษา 2 จังหวัด คือจังหวัดชลบุรี และจังหวัดน่าน และการที่นโยบายดังกล่าวจะเกิดผลสำเร็จ ได้นั้นก็ขึ้นอยู่กับบุคคลในโรงเรียนที่เกี่ยวข้อง อันได้แก่ผู้บริหารและครูในโรงเรียนที่จะยอมรับ และดำเนินการตามโครงการสุขบัญญัติแห่งชาติ ตามที่ได้มีการใช้สื่อต่างๆ ในการเผยแพร่ความรู้ทางด้านสุขภาพอนามัย บทบาทของสื่อมีความสัมพันธ์กับการยอมรับและระดับการยอมรับ (อรลา ปานขาว,2530) การศึกษาบทบาทของสื่อต่อการยอมรับโครงการสุขบัญญัติแห่งชาติของผู้บริหารและครูในโรงเรียนระดับมัธยมศึกษา เพื่อประโยชน์ในการนำข้อมูลที่ได้จากงานวิจัยครั้งนี้ไปเป็นข้อมูลสำหรับการปรับปรุงและพัฒนากลยุทธ์ หรือรูปแบบของสื่อที่ใช้ในการเผยแพร่ความรู้ด้านสุขบัญญัติแห่งชาติสำหรับเด็กและเยาวชน เพื่อให้ได้สื่อที่มีประสิทธิภาพเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายได้ตรงกับวัตถุประสงค์ต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อสำรวจระดับการยอมรับโครงการสุขบัญญัติแห่งชาติของผู้บริหารและครูโรงเรียนระดับมัธยมศึกษา ในจังหวัดชลบุรีและน่าน

2. เพื่อวิเคราะห์บทบาทของสื่อต่อการยอมรับโครงการสุขบัญญัติแห่งชาติของผู้บริหารและครูโรงเรียนระดับมัธยมศึกษา ในจังหวัดชลบุรีและน่าน

คำถามการวิจัย

1. ผู้บริหารและครูโรงเรียนระดับมัธยมศึกษาในจังหวัดชลบุรีและน่านมีระดับการยอมรับโครงการสุขบัญญัติแห่งชาติอยู่ในขั้นใด

2. ช่องทางการสื่อสารประเภทสื่อมวลชนมีบทบาทต่อระดับการยอมรับโครงการสุขบัญญัติแห่งชาติของผู้บริหารและครูในขั้นความรู้หรือไม่

3. ช่องทางการสื่อสารประเภทสื่อบุคคลมีบทบาทต่อระดับการยอมรับโครงการสุขบัญญัติแห่งชาติของผู้บริหารและครูในขั้นยืนยันการใช้หรือไม่

ขอบเขตของการวิจัย

1. จังหวัดนำร่องตามโครงการสุขบัญญัติแห่งชาติของ กองสุขศึกษา กระทรวงสาธารณสุขคือ จังหวัดชลบุรี และจังหวัดน่าน

2. กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ ผู้บริหารและครูในโรงเรียน ระดับมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา ในภาคการเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2541 จำนวนทั้งสิ้น 8 โรงเรียน (รายชื่อโรงเรียนดูที่ภาคผนวก)

3. สื่อที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ประกอบด้วย สื่อมวลชน สื่อบุคคล สื่อเฉพาะกิจ และสื่อเทคโนโลยีขั้นสูง

4. การยอมรับโครงการสุขบัญญัติแห่งชาติ จะจำแนกเป็นระดับการยอมรับและระดับการยอมรับนี้จะศึกษาในขอบข่ายทฤษฎีของแบบจำลอง The Concern-Based Adoption Model (CBAM) ของ (Hall, Wallance & Dossett, 1973 อ้างถึงใน Hord, 1987) ในการวิจัยครั้งนี้จะศึกษาเพียง 6 ระดับ คือ 1. Information 2. Personal 3. Management 4. Consequence 5. Collaborative 6. Refocusing

คำจำกัดความที่ใช้ในงานวิจัย

1. สุขบัญญัติคือ ข้อกำหนดที่เด็กและเยาวชน ตลอดจนประชาชนทั่วไปพึงปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอจนเป็นสุขนิสัย เพื่อให้มีสุขภาพดีทั้งทางร่างกาย จิตใจ และสังคม ตามที่ประกาศเผยแพร่โดยกองสุขศึกษา กระทรวงสาธารณสุข

2. สื่อ หมายถึง ช่องทางการส่งสารจากแหล่งสารไปยังผู้รับสาร ซึ่งเปรียบเสมือนยานพาหนะที่นำสารจากแหล่งสารที่เป็นบุคคลหรือสถาบันไปยังผู้รับสารซึ่งอาจเป็นบุคคลหรือสถาบันก็ได้ แบ่งออกเป็น

2.1 สื่อมวลชน (Mass Media) หมายถึง สื่อที่สามารถนำสารจากผู้ส่งสารไปสู่ผู้รับสารที่ประกอบด้วยคนจำนวนมากได้อย่างรวดเร็วภายในเวลาที่ใกล้เคียงกันหรือในเวลาเดียวกัน อันได้แก่วิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ หนังสือพิมพ์รายวัน นิตยสารหรือวารสารต่างๆ

2.2 สื่อบุคคล (Interpersonal Media) หมายถึง บุคคลต่างๆ โดยทั่วไปที่ครูและผู้บริหารมีโอกาสพบปะพูดคุยด้วย เช่น บิดา มารดา สามี หรือภรรยา เครือญาติ เพื่อน เพื่อนบ้าน คนรู้จักทั่วไป แพทย์ พยาบาล ผู้เชี่ยวชาญด้านสาธารณสุข เป็นต้น

2.3 สื่อเฉพาะกิจ หมายถึง การรวมเอาสื่อหลายๆ ประเภทในรูปแบบต่างๆ มาใช้เป็นเครื่องมือในการสื่อสารเพื่องานเฉพาะกิจแต่ละโครงการ โดยอาจจะมีวัตถุประสงค์ของงานเฉพาะกิจต่างกัน ได้แก่ คู่มือสุขบัญญัติแห่งชาติ เทปเพลงสุขบัญญัติแห่งชาติ วีดิทัศน์ สไลด์ ชุดนิทรรศการ หอกระจายข่าว และการฝึกอบรมสัมมนา/ประชุมชี้แจง

2.4 สื่อเทคโนโลยีขั้นสูง หมายถึง สื่อประเภทอิเล็คทรอนิคส์ ที่มีไมโครโปรเซสเซอร์เป็นองค์ประกอบในการทำงาน ได้แก่ อินเทอร์เน็ต และซีดีรอม

3. บทบาทของสื่อ หมายถึง ภาระหน้าที่ที่เป็นตัวกลางในการนำสารจากผู้ส่งสารไปยังผู้รับสารในสังคม ในการให้ความรู้ ชักจูงใจ การตัดสินใจ และการปฏิบัติ ซึ่งประกอบบทบาทในด้านต่างๆ โดยถือเอาคุณลักษณะเฉพาะของสื่อต่างๆ เป็นพื้นฐานในการกำหนดบทบาท แบ่งออกเป็น บทบาทด้านการให้ข้อมูลข่าวสาร ด้านผลกระทบต่อโรงเรียน ด้านการดำเนินการจัดการ ด้านการได้รับประโยชน์ ด้านประโยชน์ต่อชุมชน และด้านการพัฒนาปรับปรุง

4. การยอมรับโครงการสุขบัญญัติแห่งชาติ หมายถึง ระดับการยอมรับตามแนวความคิดของ Hord ที่จำแนกออกเป็น 7 ระดับ คือ 0.Awarenes 1.Informational 2.Personal 3.Management 4.Consequence 5.Collaborative 6.Refocusing และของ Rogersจำแนกเป็น 5 ระดับ คือ1.ขั้นความรู้ 2.ขั้นการจูงใจ 3.ขั้นการตัดสินใจ 4.ขั้นการนำไปใช้ 5.ขั้นการยืนยัน

กรอบแนวคิดและทฤษฎีในการวิจัย

(Charles A. Siepman, 1957)
(Schramm Wilbur, 1975)
(Roger, 1983)
(พัชนี เชยจรรยา และคณะ, 2531)
(อรุณีประภา หอมเศรษฐี, 2528)
(อรสา ปานขาว, 2530)

แบบจำลอง The Concern-Based Adoption Model (CBAM)
(Hall, Wallance & Dossett, 1973 อ้างถึงใน Hord, 1987)
กระบวนการตัดสินใจยอมรับนวัตกรรม 5 ขั้น
(Rogers, 1983)

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทำให้ทราบระดับการยอมรับสุขบัญญัติแห่งชาติของอาจารย์ในโรงเรียนระดับมัธยมศึกษา จังหวัดน่าร่อง

2. ทำให้ทราบถึงบทบาทของสื่อกับการยอมรับโครงการสุขบัญญัติแห่งชาติของโรงเรียนในจังหวัดชลบุรีและน่าน

3. เป็นแนวทางในการดำเนินการแก่เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องให้ตระหนักถึง ปัจจัยด้านสื่อที่จำเป็นเพื่อให้สุขบัญญัติแห่งชาติเป็นยอมรับมากยิ่งขึ้น

4. เป็นแนวทางแก่เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องในการพัฒนาส่งเสริม การยอมรับสุขบัญญัติแห่งชาติให้มีประสิทธิภาพสูงสุด ในการสร้างเสริมพฤติกรรมสุขภาพแก่เด็กนักเรียน

5. เป็นแนวทางในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการแพร่กระจายและการยอมรับสุขบัญญัติแห่งชาติสำหรับผู้ที่สนใจในด้านนี้

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย